

С. Колковска. Нови метафорични и метонимични значения в българския език, възникнали при същ. имена. – *Български език*, 2012, № 4, с. 17–27.

НОВИ МЕТАФОРИЧНИ И МЕТОНИМИЧНИ ЗНАЧЕНИЯ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК, ВЪЗНИКНАЛИ ПРИ СЪЩ. ИМЕНА

Sia Kolkovska

NEW METAPHORICAL AND METONYMICAL MEANINGS OF NOUNS IN THE BULGARIAN LANGUAGE

В статията се разглеждат основните типове нови метафорични и метонимични значения при същ. имена в българския език. В резултат на направеното проучване се установяват някои тенденции при назоваването чрез метафоризация и метонимизация в българската неология, свързани главно с най-продуктивните модели на номинация.

Ключови думи: метафора, метонимия, семантични неологизми

(Summary)

The article describes the main types of new metaphorical and metonymical meanings of the nouns in the Bulgarian language. As a result, some tendencies in nomination by metaphor and metonymy in the Bulgarian neology become clear. These tendencies are related mainly to the most productive models of nomination.

Keywords: metaphor, metonymy, new meanings

През последните 20 години в българския език възникнаха голямо брой семантични иновации, които все още не са проучени достатъчно. Изследванията върху новите значения в езика ни са малобройни, като най-представителен е трудът на М. Лилова, в който семантичните неологизми от периода 1990–2000 г. са разгледани главно от гледна точка на семните преобразувания, съпътствали формирането им (Лилова/Lilova 2002). Все още новите значения в българския език не са описани в типологичен план, с оглед на наблюдаваните при тях модели на вторична номинация. Едно такова описание представлява интерес поради това, че то би хвърлило светлина върху актуалните тенденции в метафоричната и метонимичната номинация в българската неология, като открие продуктивните модели на семантичен пренос. Това обуславя избора на поставената тук цел – да се разгледат по-широко застъпените модели на вторична номинация при новите метафорични и метонимични значения в

българския език, като в тази статия ще се ограничим до тези от тях, които са възникнали при същ. имена.

Описанието на семантичните неологизми е в синхронен план, като се установяват типовете метафорични и метонимични значения с оглед на съществуващите в съвременния език отношения между взаимосвързани значения. Синхронният план позволява да не се отчита произходът на модела на преосмисляне при новите семми – това дали той е домашен или чужд (при семантичните калки¹). Същевременно при някои от посочените калки вземаме предвид дали са образувани по съществуващ в езика ни модел на номинация. Във връзка с обхванатия езиков материал е необходимо и уточнението, че в съдържанието на термина семантични неологизми (по-нататък СН) влагаме по-широк смисъл от общоприетия, като към тях освен нови значения на съществуващи по-отдавна думи (напр. при **балансьор**, **тръпка**) отнасяме и производни значения на нови лексеми (напр. при **пъзел**, **екшън**).

Посочените дефиниции на новите значения са основани главно на тълкуванията им в *Речник на новите думи в българския език* (РНД 2010), отделни дефиниции са взети и от публикувания дисертационен труд на М. Лилова (Лилова/Lilova 2010). Посочените дефиниции на изходните значения са базирани на *Речник на българския език* (РБЕ). При описание на значенията използваме съкращенията ИзхЗн за изходното значение и ПрЗн за новото, производно значение.

1. Типове нови значения в българския език, образувани чрез метафоризация

Типологията на новите метафорични значения се основава на установените при тях модели на метафоризация. Следваме възприетото от М. Попова (Попова/Popova 1990, Попова/Popova 2009, Попова/Popova 2012) схващане за същността на метафората, което съчетава основните идеи на теорията на взаимодействието, разработена от М. Блек (Black 1962) и доразвита от Н. Д. Аругюнова (Аругюнова/Arutjunova 1979), и на когнитивната теория за метафората на Дж. Лейкф и М. Джонсън (Lakoff and Johnson 1980, Lakoff 1987, Lakoff 1993). Важно за идентифициране на метафоричните значения е и схващането на М. Никитин, че преосмислянето при метафората се основава на класификационна връзка между означените понятия, която не е отражение на реални връзки между обектите и явленията от действителността, а на връзки, откривани от човека (Никитин/Nikitin 1979). Във връзка с това диференциалните семми в изходното и

производното значение, на които е основан семантичният пренос, не отразяват еднакви признаци на обектите от действителността сп. М. Попова, а сходство между тези обекти по отношение на някакъв техен признак, т.е. еднаквостта е само на сигнификативно, не на денотативно равнище (Попова/Ророва 2012: 361).

За да установим моделите на метафорична номинация при СН, се основаваме на методите, разработени от Е. Пернишка и от М. Попова за типология на метафоричната номинация съответно в общоупотребимия език и в терминологията (Пернишка/Pernishka 1983, Попова/Ророва 1990, Попова/Ророва 2009). По-конкретно, използваме методиката на М. Попова, която отчита семантичните стойности на трите участника в метафоричния акт – областта източник (изходното значение), областта цел (производното значение) и мотивационния признак, представляващ зоната на взаимодействие между тях (Попова/Ророва 2009, Попова/Ророва 2012: 362). При класифициране на новите метафорични значения вземаме предвид семантиката на производното значение и изходното значение (на по-високо равнище на абстракция), а също и на мотивационния признак (по-нататък МП). В зависимост от категориалната семантика на новите значения ги разделяме на три групи според това дали означават предмет (разбиран по-общо), човек или абстрактна същност. В рамките на всяка група разглеждаме типовете нови значения според модела на метафорична номинация.

Анализирани са 92 нови значения на същ. имена в българския език, образувани чрез метафоризация. Трябва да се отбележи, че те се различават по сфера на употреба. Някои се използват в книжовния език (в различни комуникативни сфери и подсистеми), други са характерни за разговорната реч. Новите значения се различават и по честотата на своята употреба в българския. Част от тях са все още неутвърдени и засега не може да се предвиди дали ще намерят трайно място в лексикалната му система.

1.1. Нови значения – названия на предмети

Семантичните иновации от тази група са възникнали въз основа на сходство между означените от изходните семемни предмети, лица, растения, животни и означените от производните семемни предмети. Най-многобройни са СН, при които назоваването е поради сходство по функция, най-често между лице и предмет, срв. **коректор** с ИзхЗн *‘Специалист, който поправя печатни грешки в набран текст’* (РБЕ VIII) и ПрЗн *‘Козметично средство за коригиране или прикриване на недостатъци на кожата’*. Същият модел на номинация се наблюдава и при новите семантични калки,

които означават компютърни програми или електронни устройства, срв. **редактор** (*Програма за създаване и редактиране текстове*), **инсталатор** (*Вид компютърна програма*), **четец** (програма или устройство). Посочените нови значения, макар и възникнали под чуждо влияние, са образувани по модел, който има съответствие сред установените от Ем. Пернишка и М. Попова основни модели на метафорично назоваване в българския език.

Друг тип нови значения за предмети възниква по модел, основан на сходство по форма, външен вид, като това сходство може да е между растение (означено от изходното значение) и предмет (срв. **банан** *Вид плажна атракция*), между животно и предмет (срв. **мишка** *Входно компютърно устройство*, **бръмбар** *Подслушвателно устройство*) или между два предмета (срв. **прашка** *Вид бикини*). Трябва да се отбележи, че посоченото ново значение на *мишка*, което е семантична калка, също възниква по съществуващ в езика ни модел на метафорична номинация (посочен от Легурска/Legurska 2011: 94). Трети тип нови значения за предмети възниква поради сходство по свойство, характеристика между два предмета, напр. **папка** с ново значение в компютърната област *Съвкупност от организирани по определен начин (в йерархия) файлове* (МП свойство, свързано със структурата, начина на подредба). Назоваване поради сходство по свойство между два предмета наблюдаваме и при **пакет** (*Комплект от компютърни програми*), **сандвич** (*Конструктивен елемент в строителството*), **верига** (*Поредица от търговски обекти*), **микс** (*Смесица, комбинация от различни елементи*), напр. *Сайтът е микс от новини, коментари и по-обширни журналистически разработки.*), **хит** (*Популярно, търсено нещо – стока, продукт и др.*).

Някои нови значения за предмети възникват поради пренос по два мотивационни признака. Например поради сходство по форма и функция между два предмета възникват двете производни значения на същ. **джоб**: **1.** *Прозрачна папка*. **2.** *Сандвич от разрязана в дълбочина питка с пълнеж*. В случая МП функция е свързан с предназначението на назованите предмети да служат за слагане, поставяне на нещо вътре в тях.

1.2. Нови значения – названия на лица

И при тази група семантични иновации относително добре е представен типът, основан на сходство по функция, което най-често се проявява между лица, означени от

изходното и преносното значение, срв. **архитект** (ПрЗн *‘Лице, което набелязва основните насоки в политика, дейност и под.’*, напр. *архитект на прехода*; МП функция – да разработва, създава основните параметри на нещо или насоки в нещо), **донор** (на парични средства), **гуру** (ПрЗн *‘Лице, което дава насоки относно политиката, стратегията на една партия или е наставник, учител в дадена професионална сфера’*), **шаман** (ПрЗн *‘Общественик, политик или друга популярна личност, която оказва духовно влияние и ръководи, насочва с авторитета или положението си някого’*, напр. *син шаман.*). Някои СН възникват поради сходство по функция между животно и лице (срв. **муле** с ПрЗн *‘Човек, който прекарва през граница, митница наркотици’*) или между предмет и лице (срв. **балансьор** с ПрЗн *‘Човек, който уравновесява, сближава крайни позиции’*). Друг тип нови значения за лица възниква поради сходство по качество, като при най-застъпеният модел назоваването се основава на сходство между лица, означени от изходното и производното значение, срв. **зомби** (ПрЗн *‘Човек, който е станал послушен и управляем вследствие на упражнено върху него психологическо въздействие’*, МП качество – който изпълнява чужда воля). Същият модел на номинация се наблюдава при **олигарх** (ПрЗн *‘Представител на едрия бизнес, който има силно влияние върху политическата власт в своята страна’*), **талибан** (ПрЗн *‘Лице с груби противообществени прояви’*), **братовчед** (ПрЗн *‘Човек, който използва близостта и връзките си с определени политически кръгове за лично облагодетелстване’*). При някои нови значения – названия на партии, организации и под., метафоричният пренос е основан на сходство по качество между лице и група от лица (срв. **столетница** с ПрЗн *‘Название на Българската социалистическа партия, наследница на социалдемократическата партия в България, основана преди повече от 100 г.’*) или между жив организъм и група от лица (срв. **клонинг** с ПрЗн *‘Организация, партия и под., която е възникнала от друга и следва нейните принципи, политика’*).

Част от новите значения от тази група възникват чрез пренос, основан на сходство по начин на действие между лицата, означени от изходното и от преносното значение, срв. **пират** (*‘Лице, което произвежда или разпространява някаква продукция незаконно’*, МП начин на действие – (извършвано) извън закона), **камиказде** (*‘Терорист, който извършва самоубийствен терористичен акт’*). И тук трябва да се отбележи, че макар новото значение на **пират** да е калкирано, то се вписва в основните модели на метафорична номинация в българския език. Установено е и едно ново

значение, възникнало поради сходство между лица по място на действие, срв. **гастролъор** с ПрЗн *‘Криминално проявено лице, което извършва престъпна дейност извън територията, където обикновено действа’*.

1.3. Нови значения – названия на абстрактна същност (действие, събитие, проява, състояние и под.)

Сред новите значения от тази група най-добре е представен типът, свързан с пренос поради сходство по цел между две действия (означени от изходното и производното значение), срв. **рехабилитация** (*‘Ремонтиране на остарели или повредени съоръжения, пътища и др. с цел възстановяване на техния капацитет и експлоатационни качества’*), МП цел – възстановяване на определено качество на обекта), **демонтаж** (*Полит. ‘Постепенно премахване на определени държавни структури’*), **лечение** (*Комп. ‘Отстраняване на вируси от заразен компютър с помощта на антивирусна програма’*), **инсталация** (на компютърна програма, **компресия** (на цифрови данни, файл), **саниране** (на сграда), **инжектиране** (на финансови средства), **геноцид** (*‘Поставяне на някого в неблагоприятни условия на живот с цел унищожаването му’*). При друг тип нови значения от тази група моделът на метафоризация се основава на сходство в резултатите от назоваването от изходното и производното значение действия, срв. **развод** (*Полит. ‘Прекратяване на взаимоотношенията, сътрудничеството между лица или партии, организации’*), **колапс** (*Иконом. ‘Тежко, кризисно финансово положение, което води до срив в икономическата дейност’*).

При посочените по-горе семми метафоричното преосмисляне не засяга вида на значението, което си остава признаково (отнесено към действие). Някои нови семми за действия възникват от предметни значения, поради което тяхното преосмисляне се съпровожда с преход от предметно към признаково значение. Тук например се отнася типът нови значения с модел на номинация, основан на сходство по функция между предмет и действие, срв. **димка** (ИзхЗн *‘Малка бомбичка, при задействането на която се отделя гъст дим, използвана от полицията и др. за намаляване на видимостта и др.’* – РБЕ IV, и ПрЗн *‘Действие или твърдение на политик и др., с което се цели заблуждаване на общественото мнение, прикриване на истината’*, МП функция – прикриване, скриване на нещо), **допинг** (ПрЗн *‘Занимание, дейност и под., които стимулират жизнеността, повишават настроението’*, напр. *Политиката за него е*

емоционален допинг.), **завеса** в съчетанието **информационна завеса** (пример на К. Петкова, Петкова/Petkova 2009).

При друг тип нови значения от тази група метафоричното назоваване на абстрактна същност е основано на сходството ѝ по свойство с предмет, срв. **пъзел** с ИзхЗн 'Игра, състояща се от много елементи, които се вмъкват един в друг' и ПрЗн 'Сложен, труден за разрешаване проблем или загадка, които изискват съпоставяне на много факти' (МП свойство, свързано с наличието на много елементи, които трябва правилно да се съчетаят, свържат), **пакет** с ПрЗн 'Съвкупност от услуги, мерки или др., предлагани като едно цяло, в комплект' (напр. пакет от медицински услуги).

Към отделен тип се отнасят новите значения за действия, прояви, възникнали поради сходство по някаква характеристика, особеност между техния денотат и определен вид творба (филмова, музикална и др.), срв. **чалга** с ИзхЗн 'Музика с игриви, обикн. ориенталски елементи и с любовно или битово-еротично съдържание на песните, което понякога е пошло' и ПрЗн 'Низки, неетични или некултурни, пошли прояви в обществения и културния живот' (напр. политическа чалга), **екшън** с ПрЗн 'Конфликт, обикн. сбиване между лица, понякога свързано с преследване, престрелки и др.', **римейк** с ПрЗн 'Действие, събитие в обществения живот, повтарящо нещо, което вече се е случвало' (напр. Обещанията на кандидат-депутатите представляват римейк на обещаваното от десетилетие.).

Трябва да се посочи, че повечето от разгледаните тук модели на метафорична номинация са съотносителни на основните модели на метафорична номинация при същ. имена, установени от Ем. Пернишка по отношение на общоупотребимата лексика (Пернишка /Pernishka 1993), от М. Попова – при термините (Попова/Popova 1990) и от П. Легурска – при предметната лексика (Легурска/Legurska 2011a, Легурска /Legurska 2011б). Изключение правят само два модела: „Название на лице поради сходство по функция с животно” (при **муле**) и „Название на действия, прояви поради сходство по характеристика, особеност с творба (филмова, музикална и др.)” (при **чалга**, **екшън**).. Твърде вероятно е първият посочен модел да е нов за езика ни, но това не може да се твърди със сигурност без анализ на по-обширен езиков материал. Що се отнася до втория модел, той едва ли съществуват отскоро в българския, доколкото по него са възникнали по-отдавнашни преносни значения като напр. при същ. **драма** ('Остри личен или обществен конфликт, придружен с мъчителни преживявания' – РБЕ IV),

роман (*‘Любовна връзка’*) и др. Очевидно, макар и нерегистриран досега сред моделите на метафорична номинация в българския език, този модел не е нов, като с появата на съответните нови семми разширява своя обхват.

Описанието на типовете метафорични нови значения в българския език дава основание за следните изводи:

- Също както и в предходни етапи от развитието на българския език най-активно се образуват метафорични значения с мотивационен признак функция. Този извод напълно съвпада със заключението на Е. Пернишка, че групата от семми – названия по дейност/функция е една от най-разгърнатите категории на метафората (Пернишка/Pernishka1993: 235).

- Като най-продуктивни модели на метафорична номинация при същ. имена в българската неология се очертават следните модели: *„Название на предмет поради сходство по функция с лице или предмет”*, *„Название на лице поради сходство по функция с друго лице”*. *„Название на лице поради сходство по качество с друго лице”*, *„Название на действие поради сходство по цел с друго действие”*. Тези модели са представени от най-голям брой нови семми.

- Значителна част от новите метафорични значения при същ. имена възникват с цел удовлетворяване на необходимостта от назоваване на нови реалии (срв. новите значения на **редактор, коректор, джоб, пират**). Тези семантични иновации са образувани главно с номинативна цел и са резултат от номинативна метафора, свързана, както е известно, с назоваването на нови денотати². Не са малко, разбира се, и новите значения, които са резултат от образна метафора, като основният стимул за тяхното създаване е необходимостта от експресивно назоваване (срв. новите значения на **столетница, братовчед, развод**).

- Преобладаващата част от новите метафорични значения на същ. имена се вписват в основните модели на метафорична номинация в българския език. Семантичните калки не правят изключение от тази констатация (с уговорката, че тук далеч не са включени всички нови калкирани значения). Следователно може да се отбележи преобладаваща тенденция новите метафорични значения в българския да следват установените в езика ни модели на номинация³.

2. Типове нови значения в българския език, образувани чрез метонимизация

Тук се основаваме на разбирането за метонимия, установено и следвано в трудовете на Е. Пернишка (Пернишка /Pernishka1993), М. Попова (Попова /Popova 1990, Попова/Popova 2012), П. Легурска (Легурска/Legurska 2011а, Легурска/Legurska 2011б). На първо място споделяме схващането на Е. Пернишка, че метонимията се основава на същностно-релационни мотивационни семантични признаци, които са ограничен брой и предсказуеми (Пернишка/Pernishka 1993: 148 и сл.). На второ място, основаваме се на схващането, че метонимията отразява т. нар. от М. Никитин импликационна връзка между понятията, която е отражение на обективни връзки между предметите и явленията (Никитин/Nikitin 1979: 94).

Важна страна на метонимията отразява и схващането на Е. Пернишка и М. Попова за двата ѝ плана – парадигматичен и синтагматичен, като при парадигматичния план тя се основава на връзки между изходното и производното значение от типа род – вид или част – цяло, а при синтагматичния план – на връзки между актанти и предикат в дадена предикация (Пернишка/Pernishka 1993: 180). Това схващане е доразвито от М. Попова, която разграничава два вида метонимия – парадигматичен вид, който включва отношенията част – цяло, цяло – част, вид – род, род – вид, и синтагматичен вид, отразяващ отношения между компоненти на предикатно-актантна сцена от типа актант – предикат, предикат – актант, актант₁ – актант₂ и предикат₁ – предикат₂. (Попова/Popova 2009, Попова /Popova 2012: 343 и сл.). В рамките на синтагматичната метонимия М. Попова отделя два подвида: субординативна и координативна, чието съдържание ще бъде конкретизирано по-долу при прегледа на езиковия материал.

При класифициране на новите метонимични значения използваме методите на Е. Пернишка и М. Попова, като отчитаме релационната природа на мотивационните признаци, която се обуславя или от тяхната семантична роля в рамките на съответната ситуация (при синтагматичната метонимия), или от мястото им в изразеното отношение, което може да е родово-видово, част-цяло или отношение между две видови понятия.

Това са основните теоретични постановки, на които се основаваме при описанието на новите метонимични значения на същ. имена в българския език. Прави

впечатление това, че общият брой на тези семантични неологизми е значително по-малък от броя на установените нови метафорични значения.

2.1. Нови значения, които са възникнали вследствие на парадигматична метонимия

Установено е само едно ново метонимично значение, възникнало поради родово-видова връзка между изходното и производното значение, срв. **видео** с ИзхЗн '*Всички произведения, съдържащи визуални образи и звук*' и ПрЗн '*Видеоклип или видеофилм*' (напр. *Певицата засне видеото към първия си сингъл.*). В случая с името на родовото понятие видеоматериали се назовават неговите видове: видеоклип, видеофилм. Много по-широко представен е типът СН, при който с названието на признак за част (в изходното значение) се означава признак за цялото, срв. **панел** с ИзхЗн '*Строителен конструктивен елемент*' и ПрЗн '*Жилище от панели*', също и **барета** (ПрЗн '*Служещ в специална военизирана част на МВР*'), **каска** в съчетанието **сини каски** ('*Мироопазващи сили на ООН*') и др.

Друг тип нови значения възникват чрез пренос на название на признак за цялото (в изходното значение) върху негова част, срв. **информация** с ИзхЗн '*Съвкупност от сведения за нещо или някого*' и ПрЗн '*Съвкупност от данни в електронна форма, в цифров формат*'. В случая метонимичната връзка е между диференциалните семи в изходното и производното значение съответно *сведения* (цяло) и *данни в електронна форма* (част).

2.2. Нови значения, които са възникнали вследствие на синтагматична метонимия

Както се каза, според М. Попова синтагматичната метонимия се основава на отношенията между компонентите на предикатно-актантната сцена и се подразделя на субординативна и координативна. Субординативната метонимия съответства на отношенията между предикат и актанти и се изразява в назоваване на актант чрез име на предикат или обратно – на предикат с име на актант. Координативната метонимия съответства на отношенията между различни актанти на един предикат или на отношенията между два предиката. Като възприемаме класификацията на М. Попова, установяваме няколко типа нови значения в българския, които резултат от синтагматична метонимия в нейните две разновидности.

2.2.1. Нови значения, възникнали вследствие на субординативна метонимия

При част от новите значения от тази група с името на актант в изходното значение се назовава самото действие, като според семантичната роля на актанта установяваме различни типове нови значения. Един тип СН е образуван по модел, при който с името на мястото се назовава действието, провеждано там, срв. **салон** с ИзхЗн *‘Помещение за събрания, концерти, изложения и под.’* и ПрЗн *‘Изложение, представяне на някакви стоки’* (напр. *Предстои провеждането на автомобилен салон*). При друг тип нови значения с името на инструмента се назовава действието, извършвано с него, срв. **скейтборд** с ИзхЗн *‘Спортен уред’* и ПрЗн *‘Спортуване с такъв уред’*. Установени са и нови значения, при които определено състояние се назовава с името на негова причина (каузатив), означена от изходното значение, срв. **тръпка** с ИзхЗн *‘Потреперване на тялото от студ или страх, умора, болест, удоволствие и др.’* и ПрЗн Разг. *‘Приятно преживяване, удоволствие, вълнение’*.

При други нови значения с названието на действие (в изходното значение) се именува негов актант. Един тип СН възниква поради пренос на название на действие върху негов инструмент, срв. **навигация** с ИзхЗн *Комп. ‘Придвижване между информационни ресурси, изобразени на екрана на компютъра, с помощта на елементи от графичния интерфейс’* и ПрЗн *‘Съвкупност от елементи от графичния интерфейс, чрез които се извършва такова придвижване’*. При друг тип нови значения с названието на действие се именува времето на неговото извършване, срв. **преход** с ИзхЗн *‘Преминаване на редица източноевропейски страни след 1989 г. към етап на развитие, свързан с радикални социалнополитически и икономически промени’* и ПрЗн *‘Период от развитието на тези страни, през който се извършват такива промени’* (напр. *поколение от времето на прехода*).

2.2.2. Нови значения, възникнали вследствие на координативна метонимия

Семантичните иновации от тази група са малобройни, като всички назовават актант на даден предикат с името на друг негов актант (изразен от изходното значение). По-широко представен е типът, при който с название на средството на действието се именува негов обект, срв. **лента** (ИзхЗн *‘Светлочувствителна лента, използвана за снимане и копиране на филми’* и ПрЗн Разг. *‘Филм, сниман на такава лента’*), **металик** (ИзхЗн *‘Боя’* и ПрЗн *‘Автомобил, боядисан с такава боя’*). При друг тип нови значения с названието на инструмента на действието се именува негов обект, срв.

видео с ИзхЗн ‘Устройство за запис и възпроизвеждане на визуално изображение и звуков сигнал’ и ПрЗн ‘Всички произведения и материали, съдържащи визуални образи и звук, които се възпроизвеждат с такова устройство’. Само от една семема е представен типът, при който с названието на обекта на действието се именува неговият получател, срв. **бакшиш** (‘Парична сума, която се дава на някого, извършващ определена услуга, извън дължимото’ и ПрЗн Разг. ‘Таксиметров шофьор’).

Описанието на метонимичните нови значения в българския език е основание за следните изводи:

- Новите значения, образувани чрез метонимизация, са значително по-малко от тези, възникнали чрез метафора, което показва разликата в активността на тези два начина на вторична номинация в българската неология.
- Като най-продуктивни в българската неология се очертават тези модели на метонимична номинация, при които с названието на признак в изходното значение, означаващ част, се означава цялото, или обратно, с названието на признак за цяло се означава негова част. Добре представени са и метонимичните преноси, при които с името на актант на действието, изразен в изходното значение, се назовава самото действие.

Заключение

Описанието на новите метафорични и метонимични значения в българския език дава възможност да се открият най-продуктивните модели на тези два начина на вторична номинация и в резултат на това – да се очертаят актуалните тенденции в българската неология, свързани с тях. Съпоставката на моделите на вторична номинация при семантичните неологизми с основните модели, съществуващи в предходни периоди от развитието на българския език, показва, че преносните нови значения (включително и тези, които са калкирани) в преобладаващата си част следват установените схеми на номинация. Това означава, че динамиката на езиковата система в лексикалносемантичен план не влиза в противоречие със съществуващите номинационни закономерности и тенденции в българския език.

¹ Калките в българската неология са изследвани обстойно от Д. Благоева (Благоева/Blagoeva 2006).

² Разграничението в рамките на субстантивната метафора на номинативна метафора и образна метафора е направено от Н. Д. Арутюнова (Арутюнова/Arutjunova 1979).

³ Подобен извод по отношение на новите английски калки в руския език прави Н. С. Карпова (Карпова/Karпова 2007), която установява, че те се включват в съществуващите модели на метафоризация.

ЛИТЕРАТУРА

Арутюнова 1979: *Арутюнова, Н. Д.* Языковая метафора (синтаксис и лексика). Лингвистика и поэтика. Москва.

Благоева 2005: *Благоева, Д.* Аспекти на калкирането в най-новия период от развитието на българския език. София, ИК „Галик”.

Карпова 2007: *Карпова, Н. С.* Роль метафоры в развитии лексико-семантической системы языка и языковой картины мира: на материале английских и русских неологизмов. Дисерт., Саратов.

Легурска 2011а: *Легурска, П.* Семантичен речник на типологичните характеристики на вторичното назоваване в руския и българския език. София, ИК „ЕТО”.

Легурска 2011б: *Легурска, П.* Съпоставителни лексикални анализи и основа за съпоставка. София, ИК „ЕТО”.

Лилова 2002: *Лилова, М.* Обновяване на българската лексика чрез семантична деривация. Дисерт., София.

Лилова 2010: *Лилова, М.* Обновяване на българската лексика чрез семантична деривация. София, „Ролл Къмпани”.

Пернишка 1993: *Пернишка, Е.* За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена. София, Издателство на БАН.

Петкова 2009: *Петкова, Е.* Терминологизацията в съвременния български книжовен език. Дисерт. София.

Попова 1990: *Попова, М.* Типология на терминологичната номинация. София, Издателство на БАН.

Попова 2009: *Попова, М.* Аспекти на детерминологизацията. – В: *Oratio Vitae Simulacrum (Словото е отражение на живота)*. В. Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий”, с. 112–123.

Попова 2012: *Попова, М.* Теория на терминологията. В. Търново, „Знак’94.

РБЕ: Речник на българския език. Т. IV, София, 1984; Т. VIII, София, 1985.

РНД 2010: *Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска.* Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.). София, „Наука и изкуство”.

Black, M. 1962. *Models and Metaphors*. N.Y., Ithaca.

Lakoff, G. and M. Johnson, 1980. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press. Chicago – London.

Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago/London: University of Chicago.

Lakoff, G. 1993. *The Contemporary theory of Metaphor*. – In: *Metaphor and Thought*. New York, Cambridge University Press, pp. 202–251.

Johnson, M. 1987. *The Body in Mind*. Chicago.

СЪКРАЩЕНИЯ

ИзхЗн – изходно значение

ПрЗн – производно значение;

СН – семантичен неологизъм, семантични неологизми

Тази публикация е в рамките на **Проект ДТК 02/52 „Комплексно изследване на българската лексика и фразеология като част от културното наследство и националната идентичност“**, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Република България.

Сия Колковска. Доктор. Доцент в Института за български език „Проф. Л. Адрейчин“ при БАН. Работи в областите лексикология, терминология, лексикография и компютърна лексикография. Съавтор е в многотомния *Речник на българския език*, в *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)* (2010) и в *Терминологичен речник по обществено-политически науки*. (2012).